

Starość jest barwna – działania wzmacniające politykę senioralną

Agnieszka Krawczyk-Balon

Starzenie się ludności, tj. wzrost udziału osób starszych, jest przede wszystkim wynikiem istotnych postępów w dziedzinie gospodarczej, społecznej i medycznej, które stwarzają ludziom możliwość dłuższego życia w niespotykanych do tej pory warunkach komfortu i bezpieczeństwa.

Problem starzenia się społeczeństwa jest jednym z największych wyzwań społecznych i gospodarczych XXI wieku. Dotknie on niewątpliwie wszystkie kraje UE i wpłynie na większość obszarów polityki.

Do 2025 r. ponad **20 proc. Europejczyków będzie miało 65 lat lub więcej**, przy czym gwałtownie wzrośnie liczba osób powyżej 80. roku życia.

Dlatego też wyzwaniem dla nas – organizacji pozarządowych powinno stać się wypełnienie luki powstającej po aktywności zawodowej, jak również tworzenie przestrzeni do angażowania się społecznego osób starszych. To właśnie aktywność społeczna, podtrzymywanie kontaktów międzyludzkich oraz troska o własne zdrowie jest receptą na długowieczność i aktywne przeżywanie lat w dobrym zdrowiu.

Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych w działaniach na rzecz osób starszych

Bardzo istotnym elementem działalności Wspólnoty Roboczej Związków Organizacji Socjalnych jest obecnie wzmacnianie działań skoncentrowanych na promowaniu wkładu wnoszonego przez osoby starsze do społeczeństwa i gospodarki, tworzeniu warunków umożliwiających osobom starszym samodzielne życie we własnym środowisku oraz wzmocnieniu solidarności międzypokoleniowej.

Ważne jest tworzenie możliwości dla uczestnictwa osób starszych w społeczeństwie i pełnego wykorzystania ich potencjału, zachęcanie do współpracy oraz przekazywania wiedzy i umiejętności pomiędzy pokoleniami, jak również wzmocnienia aktywności osób starszych we wszystkich dziedzinach życia i zmianie postaw w stosunku do starzenia się.

Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych, budując od roku 1997 swoją strukturę – porozumienia związków organizacji socjalnych, dąży do stworzenia płaszczyzny w celu inicjowania rozwiązań, wymiany doświadczeń zarówno wewnątrz jak i międzysektorowych oraz upowszechniania *dobrych przykładów*. Ważnym zadaniem WRZOS jest reprezentacja interesów osób i grup dotkniętych wykluczeniem społecznym oraz włączanie ich w proces decyzyjny wpływający na zmianę ich sytuacji życiowej.

W tym kontekście rozpoczęliśmy działania, wspólnie z zrzeszonymi organizacjami członkowskimi promujące nowe podejście do problematyki starości, poprzez angażowanie seniorów do czynnego uczestnictwa w życiu, co jest podstawowym warunkiem poprawy indywidualnej jakości życia osób starszych.

W pierwszej kolejności rozpoczęliśmy działania zmierzające do wsparcia procesu wymiany doświadczeń i wiedzy w zakresie europejskich rozwiązań socjalno-prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki osób starszych celem poprawy sytuacji socjalnej i partycypacji społecznej oraz analizy porównawczej sytuacji seniorów w kontekście ustawodawstwa polskiego.

Realizacja tego zadania nastąpiła poprzez wypracowanie w oparciu o europejskie rozwiązania socjalno-prawne, w szczególności zapisy Traktatu Amsterdamskiego i Strategii Lizbońskiej, modelowych rozwiązań praktycznych, w formie adresowanego do administracji publicznej i organizacji pozarządowych „przewodnika”/„Guidelines”, który zawierał opis i interpretację obowiązującego stanu prawnego w Polsce, zobowiązania wynikające z niego dla strony publicznej, opis typowych sytuacji praktycznych, opis wynikających z niej konkretnych koniecznych przedsięwzięć (wsparcia) oraz metodyki pracy i konkretnych przykładów dotychczasowych *best practices* z różnych regionów Polski. Nad przygotowaniem przewodnika pracował międzysektorowy zespół roboczy ds. osób starszych, w skład którego wchodziłi przedstawiciele administracji publicznej, przedstawiciele organizacji członkowskich WRZOS, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji pracujących na rzecz osób starszych,

przedstawiciele świata nauki. Wypracowany przewodnik stał się podmiotem dyskusji podczas konferencji – *Forum Subsydiarności* w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Niezwykle istotnym stała się dla nas intensyfikacja współpracy różnych środowisk w polityce społecznej na poziomie krajowym i europejskim. W związku z powyższych, rozpoczęliśmy działanie: „**Mobilność seniorów bez granic**”, celem którego stała się wymiana „dobrych praktyk” w działaniach na rzecz osób starszych poprzez uczestnictwo grupy seniorów będących wolontariuszami w wizytach studyjnych we Francji, Wielkiej Brytanii i Irlandii. Wizyty przełamywały izolację osób starszych oraz przekazywały obraz godnego starzenia się, zachowania radości życia, niezależności, aktywności, życia dla innych członków społeczeństwa.

Działania podjęte w ramach projektu promowały debat o możliwościach przyszłych programów adresowanych specjalnie do osób starszych. Podczas wizyt seniorzy koncentrowali swoją pracę na 4 najważniejszych zagadnieniach na podstawie obserwacji i wymiany doświadczeń: relacji międzypokoleniowych, wsparciu dla seniorów, zagadnień wolontariatu 50+, pracy na rzecz migrantów. Bezpośrednie kontakty między uczestnikami stały się swego rodzaju metodą integracji międzypokoleniowej w społeczeństwie i integracji pomiędzy społeczeństwami poszczególnych państw. Pozwoliły one poznać się, zrozumieć wzajemnie, wymienić doświadczenia i obserwacje. Stały się inspiracją do dalszych działań, zarówno indywidualnych, jak i wspólnych dla poprawy szeroko rozumianego bytu obecnych i przyszłych seniorów.

Inspiracja wynikająca z poprzednich inicjatyw, a w szczególności cele działania WRZOS doprowadziły do realizacji projektu: „**Senior Task Force**”, którego celem było wsparcie obywatelskiego zaangażowania i praktycznych form pomocy na rzecz osób starszych. Wsparcie to realizowane było poprzez merytoryczne przygotowanie szesnastu wolontariuszy – seniorów, którzy mieli działać jako doradcy merytoryczni dla seniorów oraz organizacji członkowskich WRZOS. Wyłonieni doradcy merytoryczni świadczyć mieli pomoc dla socjalnych organizacji pozarządowych, grup samopomocowych i indywidualnych osób starszych. Efektem działań doradców miało być tworzenie się grup samopomocowych seniorów i wzmacnianie merytorycznych kompetencji organizacji pozarządowych w zakresie pomocy dla osób starszych.

Pomimo różnych okoliczności, nie zawsze sprzyjających kontynuacji pracy doradców, wszyscy oni po zakończeniu projektu samodzielnie podjęli i prowadzili działania doradcze. Podkreślenia wymaga również fakt, że większość doradców nie ogranicza się do doradztwa, ale podejmuje także inne działania, przede wszystkim edukacyjne, służące osobom starszym.

Zakres i natężenie aktywności doradców jest oczywiście różna, co wynika przede wszystkim z ich indywidualnej sytuacji życiowej i zawodowej. Jednak, jak wynika z raportu ewaluacyjnego, wszyscy doradcy po zakończeniu projektu kontynuowali swoją działalność. Na piętnastu aktywnych obecnie doradców dwunastu działa jako wolontariusze, jeden łączy pracę wolontariacką ze współpracą z regionalnym związkiem WRZOS w ramach umowy zlecenia, dwóch pracuje na umowę zlecenie.

Działalność wolontariuszy koncentruje się na trzech obszarach: doradztwo w sprawach bieżących dla seniorów, doradztwo dla osób starszych w zakresie ich aktywności społecznej oraz doradztwo dla grup i organizacji osób starszych. Obok tego doradcy podejmują także inne działania na rzecz aktywizacji osób starszych, np. prowadzą poradnictwo specjalistyczne (prawne, psychologiczne, finansowe), zachęcają do badań profilaktycznych, organizują szkolenia, warsztaty, wycieczki oraz inne imprezy czy też świadczą inne formy pomocy dla seniorów, np. pomagają im rozliczać się z urzędami skarbowymi.

Dzięki temu powstaje dobry grunt do inspirowania tworzenia i rozwijania wspólnych działań osób starszych oraz grup o charakterze samopomocowym. Na piętnastu aktywnych doradców dziesięciu prowadzi doradztwo dla zorganizowanych grup osób starszych. Większość doradców nie ogranicza się w tym zakresie wyłącznie do doradztwa, ale podejmuje również inne działania wspierające samoorganizację seniorów. Są to najczęściej szkolenia, warsztaty, imprezy integracyjne, oczywiście realizowane we współpracy z organizacjami społecznymi. Do najbardziej spektakularnych działań można zaliczyć regionalną konferencję na rzecz osób starszych, parady seniorów z okazji Międzynarodowego Dnia Seniora czy też wydanie informatora dla seniorów. Efektem pracy doradców jest powstanie co najmniej kilkunastu nowych grup samopomocowych, głównie o charakterze pomocy sąsiedzkiej oraz aktywizacja istniejących grup, przede wszystkim klubów seniora i kół emerytów.

Współpraca zagraniczna

Od 2008 roku WRZOS uczestniczy w pracach polsko-niemieckiej grupy ekspertów, która zainicjowana została przez Stowarzyszenie Niemiecko-Polskiej Współpracy Socjalnej celem wymiany doświadczeń w zakresie aktywności i warunków życia osób starszych w Polsce i w Niemczech. Grupa ekspertów składa się z przedstawicieli sektora polityki, administracji publicznej, socjalnych organizacji pozarządowych (ze szczególnym uwzględnieniem organizacji seniorów) oraz świata akademickiego.

Celem rozpoczętego procesu stała się intensyfikacja współpracy polsko-niemieckiej w zakresie polityki wobec seniorów, w szczególności poprzez wymianę doświadczeń w kształtowaniu, implementacji i ewaluacji wybranych obszarów/instrumentów polityki, wymianę doświadczeń w zakresie best practices, zorganizowanie trwałej sieci publicznych i pozarządowych aktorów z obu krajów.

Przedmiotem naszych polsko-niemieckich dyskusji i analiz stały się priorytety obejmujące trzy zakresy merytoryczne i związane z nimi przykładowe obszary tematyczne.

I Różne formy partycypacji ludzi starszych:

- **partycypacja społeczna** (rozumiana jako profilaktyka starzenia się i osamotnienia): różne formy doksztalcania i kształcenia ustawicznego dostosowane do potrzeb seniorów, w tym również projekty wielopokoleniowe, np. w zakresie informatyki; samopomoc w różnych formach, w tym również „banki czasu”; tzw. „inkubatory“ partycypacji społecznej osób starszych (centra doradztwa i wsparcia dla inicjatyw, grup samopomocowych i organizacji seniorów) na poziomie regionalnym/lokalnym włącznie z przygotowaniem/kształceniem liderów/animatorów; różne formy wolontarystycznego zaangażowania seniorów, w tym wolontariat wielopokoleniowy oraz celowe wspieranie partycypacji społecznej i zaangażowania socjalnego seniorów, np. poprzez ułatwienia/zniżki;
- **partycypacja polityczna**: tworzenie reprezentacji seniorów na poziomie komunalnym, regionalnym i ogólnopolskim (jak np. Federalna Wspólnota Robotnicza Organizacji Seniorów BAGSO w Niemczech); współdecydowanie przez osoby starsze: Rady Seniorów na poziomie komunalnym (takie, jak w wielu miejscowościach

niemieckich, czy też w Poznaniu, Olsztynie); współpraca pomiędzy instytucjami publicznymi a organizacjami seniorów wzgl. organizacjami pozarządowymi przy kształtowaniu i implementacji poszczególnych zakresów polityki wobec seniorów, jak np. udział reprezentantów seniorów w wypracowaniu i uchwalaniu przez sejmiki wojewódzkie oraz w implementacji regionalnych programów na rzecz osób starszych (jak w województwie warmińsko-mazurskim); realizacja dyrektyw UE/ustawodawstwo antydyskryminacyjne; tworzenie „gerontologicznych centrów kompetencji” oraz instytucji ja np. Niemieckie Centrum Problemów Starości DZA,

- **partycypacja na rynku pracy:** instrumenty antydyskryminacyjne i różne formy celowej aktywizacji zawodowej, włącznie z doksztalcaniem i kształceniem ustawicznym.

II Mieszkalnictwo dostosowane do potrzeb seniorów (jako „kategoria interdyscyplinarna” pomiędzy partycypacją a opieką/pielęgnacją).

III Pielęgnacja i opieka, którą rozumiemy jako organizację i finansowanie świadczeń/usług i placówek finansowanych z systemu ubezpieczeń społecznych, w tym również prowadzonych przez organizacje pozarządowe, tworzenie standardów w zakresie opieki/pielęgnacji (zwłaszcza środowiskowej), specyficzna oferta opiekuńcza dla osób z demencją, pielęgnacja/opieka paliatywna, włącznie z „hospicjami rodzinnymi”, profilaktyka przemocy domowej i przemocy w pielęgnacji, kształcenie, doksztalcanie i kształcenie ustawiczne opiekunów/pielęgniarzy, wolontariat w ramach opieki/pielęgnacji.

Współpraca polsko-niemiecka stała się dla nas inspiracją do podejmowania dalszych, aktywnych działań dla i z seniorami a także stworzyła możliwość poznania rozwiązań systemowych w zakresie formułowania polityki senioralnej.

Dobre praktyki BAGSO

Jednym z przykładów było zapoznanie się z działalnością i podjęcie stałej współpracy z Federalną Wspólnotą Roboczą Organizacji Senioralnych BAGSO. Organizacja założona została w 1989 roku przez jedenaście organizacji i związków w Bonn. Obecnie liczy 110 organizacji członkowskich zrzeszających w sumie 13 milionów osób starszych. BAGSO reprezentuje

interesy osób starszych w polityce, gospodarce i społeczeństwie. Poprzez wydawnictwa i podejmowane działania zobowiązuje się do przekazywania obrazu starzenia się społeczeństwa, niezależnego życia w starości, zwraca uwagę na partycypację społeczną osób starszych, solidarność międzypokoleniową a przede wszystkim dbałości o zdrowe starzenie się i jakości opieki zdrowotnej dla osób starszych.

Głównymi założeniami BAGSO jest promowanie wizerunku aktywnego seniora, wykorzystywanie potencjału starszych pokoleń dla rozwoju społecznego i wzmacniania więzi społecznych. Wspólnota stanowi forum współpracy między partnerami publicznymi i pozarządowymi. Bierze aktywny udział w kształtowaniu polityki senioralnej w Niemczech, wskazuje nowe kierunki i obszary działań oraz wspiera zaangażowanie wolontarystyczne osób starszych. BAGSO pełni rolę platformy umożliwiającej dyskusję na temat przyszłych przedsięwzięć i pomaga ukierunkować te pomysły, by przełożyły się one na konkretne rezultaty.

Jednym z takich przykładów jest współorganizacja z Federalnym Ministerstwem ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży kongresu – Niemieckie Dni Seniora, które w maju 2012 roku, odbywały się już po raz 10-ty. Kongres organizowany jest co trzy lata, bierze w nim udział około 20 000 osób, które korzystają z urozmaiconego programu wydarzeń, dyskusji, seminariów i paneli specjalistycznych.

Wśród ponad 100 dyskusji i paneli eksperckich największą uwagę seniorów cieszy się zawsze temat zabezpieczenia finansowego na starość, ale też zdrowe odżywianie, sport oraz oferta mieszkaniowa odpowiadająca ich potrzebom. Równoległe do kongresu odbywały się targi SenNova (Nowości dla seniorów), gdzie ok. 230 wystawców prezentuje ofert dla osób starszych ze wszystkich możliwych dziedzin życia.

W ramach wymiany doświadczeń polsko-niemieckich mogliśmy poznać wiele innowacyjnych przedsięwzięć w zakresie: aktywności osób starszych, bezpieczeństwa, pomocy i opieki, demencji oraz mieszkalnictwa. Obszary te mają istotny wpływ na poprawę warunków życia osób starszych w Niemczech i w większości inicjowane są przez Ministerstwo Federalne ds. Rodziny, Seniorów, Kobiet i Młodzieży a bezpośrednio realizowane przez organizacje senioralne. Do jednych z ciekawszych można zaliczyć min.:

„Nowe obrazy z epoki”. Zmiany demograficzne wymagają nowej oceny starości i promowania aktywnego starzenia się, jak również przekazywania realistycznego i zróżnicowanego podejścia do życia i starzenia się społeczeństwa. Inicjatywa ta ma na celu promowanie aktualnych zdjęć obrazujących wiek w społeczeństwie i rozpowszechniania zmian w życiu osób starszych.

„Czynnik ekonomiczny wieku” jak i **„Tworzenie w II połowie życia”**. Inicjatywy te koncentrują się na podejściu, iż większość obywateli w podeszłym wieku chce odgrywać znaczącą rolę w życiu gospodarczym i społecznym. Dlatego też ważne jest wspieranie procesu, najdłuższej aktywności, kreatywności i dzielenia się swoimi doświadczeniami i bogactwem wiedzy z innymi pokoleniami.

„Bezpieczne życie w starości”. Inicjatywa skupia się na dwóch aspektach, co można zrobić by osoby starsze czuły się bezpieczniej oraz w jaki sposób mogą wziąć odpowiedzialność za swoje bezpieczeństwo. Wiele uwagi w programie poświęca się tzw. wątpliwym praktyką biznesowym, jak również przestępczości i oszustwom, które dotyczą osoby starsze.

Podsumowanie

Przedstawiając przykłady naszych działań pragniemy zwrócić uwagę na fakt, iż aktywny udział osób starszych w debatach społecznych, wykorzystanie potencjału seniorów na rynku pracy, edukacja i dialog międzypokoleniowy powinno przyczynić się do dalszego rozwoju obywatelskiego i przynieść korzyści społeczeństwu. Stwierdzenie „starość jest barwna” trafnie opisuje różnorodność zjawiska starości i pokazuje wyraźnie, że wiąże się z nim wiele aspektów pozytywnych.

Polityka wobec starości do tej pory była dziedziną dość pasywną. Stawiamy więc pytania, jak poprawić jakość życia ludzi starszych, jak włączyć ich do aktywnego udziału w życiu społecznym, a co za tym idzie jak zmienić wizerunek osób starszych?

Godne starzenie się to jednocześnie zachowanie radości życia, niezależności, aktywności i życia dla innych członków społeczeństwa - to wyzwanie, przed którym staje nowa generacja osób starszych w Polsce.